

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

XIX. 1932.

AMSTERDAM

P. A. HEMERIJCK

(A. T. KLEEREKOPER)

1932.

Een en ander uit het Oud-archief van Veere.

Het uit Zierikzee medegebrachte tinnengeld wordt te Veere door daar toe gecommiteerden tijdelijk opgenomen en geboekt.

Eenige maanden voor het overlijden van den heer C. DE WAARD, commies bij het Rijksarchief alhier, ontving ik van dezen een schrijven, met de vraag, of het mij wel bekend was, dat in het begin van den Spaanschen oorlog te Veere noodmunten waren geslagen. Gaarne willende weten, welke aantekeningen door den heer DE WAARD in het Stedelijk Archief hierover waren aangetroffen, wendde ik mij tot den heer J. W. FERRELS te Veere, met het verzoek mij eens over die Veersche noodmunten te willen inlichten. Hij zond mij eenige bescheiden, waaruit ik over de pseudo Veersche noodmunten zou kunnen lezen. Ook deze oudheidkundige, alhoewel toegevend, dat die tinnen munten uit Zierikzee afkomstig waren, was van meening, dat ze toch in Veere moesten zijn vervaardigd¹⁾. Dit was echter onjuist, het betrof hier het door Veereenaars en anderen

¹⁾ Vermoedelijk naar aanleiding van het in de stadsrekeningen voorkomen van posten, betreffende het vervaardigen van diverse stempels. Deze waren echter uitsluitend bestemd voor het „kloppen van den gelde”, naar aanleiding van de bekende ordonnantie van Prins WILLEM van Oranje, d.d. 7 Februari 1573. Later hoop ik hier uitvoeriger over te kunnen schrijven. Met noodgeld hadden deze stempels niets te maken.

in Zierikzee ontvangen tinnen geld, dat zij, na het overgaan der stad aan de Spanjaarden, voor hun vertrek naar elders tegen gangbaar geld wenschten in te wisselen, hetgeen echter onuitvoerbaar gebleken was.

Wij weten uit mijn artikel over de Zierikzeesche noodmunten ¹⁾, dat de gedeputeerden van de steden van Walcheren, in tegenwoordigheid van den Gouverneur ende Raden, den 27 October 1575, te Middelburg hadden vergaderd, en dat toen eenparig werd beloofd „dat alzulck thinnen, loode ofte papieren gelt, als by die van Ziericzee hangende dese jegenwoordige huerluyder belegeringe, zouden geslagen ende uitgegeven werden, tot betalinge van krijchsvolck, aldaer in garnisoene ende tot bescherminge van deselve stadt liggende, thelpen voor huerluyder aandeel goetdoen, ende eer anderstont tzelve krijchsvolck zal gehouden zijn uut der voorscreven stadt te trecken, tzelve met goede andere goude ofte zilvere gemeyne ganckbare munte te wisselen ende te redimeren” ²⁾.

Ook de Staten van Holland had men om hulp verzocht. Deze zegden geen bepaalde hulp toe, maar verlangden de zaak als die van den Lande beschouwd te zien.

Na deze beslissingen, die blijkbaar voorloopig voldoende werden geacht, is men te Zierikzee begonnen met het slaan en uitgeven in groote hoeveelheden van

¹⁾ M. DE MAN. *Over de noodmunten van Zierikzee, geslagen van 1574—1576 en over de inwisseling dezer stukken door de Staten van Zeeland in 1595.* Verschenen in het *Tijdschrift* van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde, 18e jaargang (1910), 2de afl.

²⁾ *Notulen van Gouverneurs en Raden van Zeeland 1574—1576.* 's-Gravenhage, MARTINUS NIJHOFF 1915, I, p. 70, 71.

allerlei waarden in tinnegeld, waarvan de ordonnantie, d.d. 7 November 1575, bewaard is gebleven ¹⁾).

Alhoewel met grooten tegenzin, werd niettemin het tinnen geld in ontvangst genomen en uitgegeven. Het bedrag van het in omloop gebrachte noodgeld moet zeer aanzienlijk zijn geweest. Wij lezen in de *Notulen van Zeeland* van 11 Maart 1586 ²⁾ „dat die van Ziericzee nog grootelick zijn dolerende vande zware ende menichfuldige lasten, die zyluyden den tijt van bat dan negen maenden geleden hebben, staende 't beleggh derselver stede in den jaere 1575 en zesentzeventich geschiet, zoo met het onderhoudt ende betalinge van elff vendelen knechten ende omtrent dryehondert matelots, alsdoen binnen dezelve stede liggende, daertoe zyluyden van Ziericzee geslagen hebben thinne munte, bedragende omtrent hondert vijftich duusent guldens ³⁾, met welke tinne munte dezelffde knechten als oock de schippers alsdoen in dienste wesende, tot tamelicken ende bestelden pryse gecocht hebben alle proviande ende vivres als oock allen anderen nootlicheneden van cleedren, coussens, hemden, schoen en dyergelijcke, waerduere menige burger ende ingezetenen derzelve stede gans ende geheelick bedurven ende geschent zyn, utdyyen diezelffde tinne munte meest by den Staten van Hollandt ende Zeelandt voorsalsnoch ongelost ende gequeten es gebleven, al contrarie de beloften by zyne Princelijcke

1) M. DE MAN. l.c. p. 12.

2) *Notulen van Zeeland* d.d. 11 Maart 1586.

3) Van deze 150000 guldens of 25000 p. vls. werd nog tot op 18980 : 9 : 10 p. vls. gekort. De Staten van Zeeland zouden dit bedrag — zie: *Notulen van Zeeland van 5 Mei 1594* — in 12 jaren in gelijke bedragen voldoen. Zie verder mijn artikel, p. 41.

Excellencie h. m. ende der voornoemde Staten acten ende missyven, aen die van Ziericzee staende het voorscreven belech gedaen ende gezonden, blyckende by de extracten ende copiën hiermede gaende gequoteert E. F. G." ; enz.

Het thans door zijn stille schoonheid wijd en zijd bekende stedeke Veere heeft vóór en tijdens de belegering van het niet minder merkwaardige Zierikzee een voorname rol gespeeld. Gunstig gelegen nabij den mond der Oosterschelde, was het voor vriend en vijand een belangrijk strategisch bezit. Het werd echter nooit in werkelijkheid belegerd en was in 1575 in Staatsche handen. De bekwame bevelhebber ROLLÉ, alsmede het stedelijk bestuur, deden het mogelijke om het benarde Zierikzee, dat in 1572 door JACOB SIMONSZ. DE RIJK was ingenomen, voor den Prins van Oranje te behouden. In mijn bezit is een afschrift¹⁾ van de „Corten en sommieren Staet van alle de pennyngeu bijde Magistraat der stede van der Vere betaelt en gedebourseert omme te ontsetten en reüictalleren de stad van Sierikzee, te weten tzedert den eersten Octobris 1575 totten 24ⁿ Junij 1576 daeran volgende gemaect in ponden scellin: en groen vlaems". Een tweede staat loopt van Mei 1576 tot 29 April 1577. Het is zeer merkwaardig deze uitgaven aan schepen, pioniers, soldaten, herbergiers, enz. te leeren kennen. Wij krijgen eerst daardoor een beeld van het vele, dat is noodig geweest om de schepen te proviandeeren en de soldijen der kapiteins en soldaten te betalen, maar wij kunnen daarover hier niet verder

¹⁾ Overgenomen door den heer J. W. PERRELS uit losse stukken, z.g. minuten, aanwezig in het oud-archief van Veere, thans berustende in het Rijksarchief te Middelburg.

uitwijden. Wij vermelden slechts, dat door Veere tijdens de voornoemde data, de belangrijke som van 2650 p. 4 sc. 9 gr. of f 15.901,32½ van ons tegenwoordig geld, werd betaald, niet begrijpende, hoe de regeering, behalve wat zij voor eigen gebruik moet hebben noodig gehad, nog zooveel bovendien uit het kleine Veere heeft weten te bemachtigen.

Het spreekt van zelf, dat, na het opheffen van het beleg en het bezetten der stad door de Spanjaarden, een ieder, die er niets meer te maken had, getracht heeft zoo spoedig mogelijk naar eigen woonplaats terug te keeren. Zoo deden ook de Veerenaars. Zij kwamen echter niet met zakken vol goud en zilver terug, maar brachten in hoofdzaak tinnengeld mede, dat zij niet in gangbaar geld hadden kunnen omzetten. Was Zierikzee daartoe niet in staat geweest, de arme stad Veere was evenmin bij machte. De Staten van Zeeland werden nu in deze om raad gevraagd. Afgevaardigden der drie Walchersche steden, Middelburg, Vlissingen en Veere, kwamen spoedig ter Statenvergadering bijeen. De notulen van 11 Juli 1576 vermelden over het verhandelde als volgt: „Op den 11^{en} July 1576 zijn in den Rade verschenen **MATHEJS JANSSE van Middelburch**, **JAN PIETERSE Cock van Vlissinghe**, ende **JAN SMIT van der Vere**, van weghen de voornoemde steden respectvelijck gecommiteert tot annotatie van den thinnengelde van Ziericxzee, by de zoetelaers, coopluyden, capiteynen ende soldaten daeruit gebracht alhier in Walcheren, op de instructie hiernaer volgende: te wetene dat zy alvooren den trommel doen ommeslaen tzondaechs naest commende tzavonds voor deerste reyse, ende sMaendachs te zes

huyren van den morgenstonde voor de tweede reyse, dat alle, die eenigh thinnegelt binnen Ziericxzee ontfangen hebben in betaeling, tzy zoetelaers, coopluyden, capiteynen ofte soldaten, dat zy tzelve commen aengeven tot zeker plaetse, daertoe by henlieden te bestemmen, aldaer zy te dien fyne van den zeven huyren aff totter zonnen onderganck dien dach zoude zitten, midts by de voornoemde zoetelaers, coopluyden, capiteynen ende soldaten medebrengeende ende exhiberende tzelve thinnegelt, op pene dat op tgene binnen den zonnescyue van den vooscr. Maendaghe niet aengegeuen ende geëxhibeert en zal werden, daernaer geen regardt ofte aenschouw en zal genomen werden; dat zy oock annoteren zullen alle de persoonen, tzelve thinnegelt overbringende, by namen ende toenamen, huurlieder woonplaetse ende qualiteyt, ende daerenboven, alst soldaten wezen, de namen van huerlieder capiteynen, ende daerneven de sommen ende nombren van de stucken by henlieden overgebracht, examinerende oyck dezelve, hoe zy daeraen moghen geraeckt zijn, zonderlinghe als de qualiteyt van den persoonen ende de groote menichte van den gelde vooscreuen zulcx by hem overgebracht, eenighe presomptie van finisterheyt zoude mogen geven; zullen oyck daervan goede notitie houden. Voorts dat de overbringers van den vooscr. gelde zullen gehouden zijn, onder de voornoemde gecommiteerde te laten tot tzanderdaechs, dat de vooscr. annotie geheel gedaen zijnde, zy tzelve gelt zullen commen wederom lichten, mits toogende tbilliet, inhoudende huerlieder namen mette quantiteyt van den gelde by henlieden overgelevert twelcke by dezelve gecommiteerde elck van henlieden int overbringhen zal gegeven wezen.

De voorscr. annotatie gedaen zynde, werden de voornoemde gecommiteerde gelast, aen Gouverneur ende Raden deselve gesloten over te zeynden, midts dat alsdan zylieden van huerlieder moyte ende costen, by henlieden ter oirzaeke van dien gehadt, behoorlijk zullen gecommiteerd werden”.

Jarenlang moeten die lijsten bij de Staten van Zeeland bewaard zijn gebleven, want eerst in 1595 is men daadwerkelijk met de inwisseling van het tinnen geld begonnen.

De inschrijvingslijst van het in Veere medegebrachte tinnen geld is bewaard gebleven. Wijlen J. W. PERRELS heeft er mij een afschrift van doen toekomen. De lijst dateert van 16 Juli 1576 en bevat 53 posten, te zamen een bedrag van 750 p. 8 sch. 2 gr. vls. uitmakende. Deze bedragen aan tinnen geld varieeren tusschen 261 p. als hoogste bedrag en 0 p. 2 sch. 4 gr. als kleinste hoeveelheid, die werd ingediend. Het overgebrachte geld werd in handen gesteld van de gecommiteerden JAN SMIT en ADRIAEN BOUWENSZ., schepenen, en PIETER DE VOS, secretaris der stad Veere, zooals dit uit het volgende blijkt:

„Quohier inhoudende opschryvinge van alle het Tinnegelt binnen der stadt van Vere overgebracht by den coopmannen, soetelaers, capiteynen en soldaten en andere personen geweest zynde in de belegeringe van Siericzee; ende dit in handen van JAN SMIT en ADRIAEN BOUWENSZ. Schepenen en PIETER DE VOS Secretaris der Stede van der Vere, als hier toe gecommiteert zijnde by de Magistraet der zelve stede opten XVI July XV^eLXXXVI^{tig}”.

Het zou te ver voeren hier alle posten weer te geven, maar eenige er van willen wij toch bespreken, daar zij het bewijs leveren, dat de verschillende tinnen munten, in mijn artikel vermeld, in omloop zijn geweest, en, bovendien, nog melding maken van stukjes van 2 stuivers en van een groot, die tot nu toe onbekend waren.

Capiteyn JOOS VAN DEN EYNDE heeft overgebracht de nombre van 981 zoo halve als heele tinnen daelders tot XXXII stuivers stuck, bij hem verdient over zijn eigen soldie, beloopt tsamen ter sōme van . . 261 p. 12 sc.

De officieele ordonnantie van 7 November 1575 zegt o.a., dat de heele tinnen daalder loop en koers zal hebben voor 32 stuivers, de halve voor 16, de vierendeelen voor 8 en de achtstepearte voor 4 stuivers.

Deze opgave komt dus met de Veersche overeen.

Dit moet een zwaar pak daalders zijn geweest. Een tinnen daalder op 25 gr. berekend, zou de geheele massa op 24 K.G. komen te staan. Het is opvallend, dat deze stukken niet in een receptis — zie later in dit artikel — zijn ingewisseld geworden. Mogelijk kan men dit verklaren, doordat JOOS v. D. EYNDE veelal buiten de stad op zijn schip is gebleven¹⁾ en daardoor niet in de gelegenheid is geweest te zijner tijd zijn tinnen geld tegen receptissen in te wisselen.

¹⁾ JOOS VAN DEN EYNDE of ENDE heeft zich bij de poging tot ontzet van Zierikzee zeer verdienstelijk gemaakt. Hij had den Prins van Oranje aangeboden de te Roosendaal liggende Spaansche schepen te bestormen, wat met succes werd bekroond. Later vocht hij te Kerkwerpe tegen MONDRAGON en bracht dezen groot nadeel toe. In een dezer gevechten werd hij ernstig gewond en naar Zierikzee overgebracht. Bij de overgang der stad 30 Juni 1576 lag hij, volgens DE LA RUE, „nog krank te bedde”. 16 Juli van dat jaar, toen het geld te Veere werd opgeschreven, moet hij nog in leven zijn geweest, want in de opgave staat niets over zijn weduwe of erfgenamen vermeld.

De rentmeester TRISTRAM INNE ende GILLIS VAN BORRE hebben overgebracht den nombre van 271 daelders bij henlieden in Ziericzee ontfangen over leveringhe van schapen, stelle latten, en andersints beloopt te samen
72 p. 5 sc. 4 gr.

CLAES PARMENTIER soldaet onder 't vendel van als voren (J. v. D. EYNDE) heeft overgebracht twee en twintig daelders en half, twee penñ. van 8 stuvers, vijfve van 4 stuvers een van twee stuvers ende viere van eene groön: bij denzelven PARMENTIER over zijne soldye ende voorts als gesoetelt hebbende onder 't voors: vendel beloopē te samen 6 p. 6 sc. 8 gr.

Het penninkje van 2 stuivers is niet bekend. Vermoedelijk is het muntje van 4 st. later op de helft gezet, want JACQUES MANTEAU VAN DALEN zegt in zijn „*Memorie of historieverhaal*”, dat men „geduurende de belegeringe in de stad tinnegeld van 32, 16, 8 ende 2 stuivers sloeg”. Van een waarde van 4 st. wordt hier niet meer gesproken. Toen MANTEAU dit schreef, was het einde van het beleg in zicht, zoodat het tinnengeld, als van zelf spreekt, in waarde zakte. MANTEAU zelf verkocht zijn tinnen daelders reeds voor 2 schellingen zilvergeld.

Een tinnen muntje van een groot = $\frac{1}{2}$ stuiver zal wel een verkeerde opgaaf zijn geweest, daar dergelijke kleine waarden niet als noodgeld zullen zijn vervaardigd.

CRUYCK ADRIAENSEN uit de Clunder als gebollewerckt hebben, binnen Szee heeft overgebracht 22 daelders tot 32 stuvers tstück, nog 1 penñ. van 8 stuvers en 1 van 4 stuvers, beloopt al tsamen ter some toe van
5 p. 19 sc. 4 gr.

HANS VAN LUEVEN soldaet onder tvendel als voren heeft overgebracht $4\frac{1}{2}$ daelders, 2 penñ van 3 stuvers, een

van 8 st. en 2 penñ van 2 stuvers tstück, bij hem verdient ende ontfangen over zijn soldie behoopt
0 p. 29 sc. 8 gr. (?)

Wij zien hier het raadsloodje van 3 st. vermeld, dat volgens de officieele ordonnantie koers en loop zou hebben, zoolang als de stad besloten zou zijn. (Zie *Jaarboek* 1910, p. 100). Het moet dat van 1549 zijn geweest, dat van tin was, terwijl de na 1576 geslagene van geelkoper zijn. Het is opvallend, dat het hier vóór de stukjes van 8 st., enz. wordt vermeld, wel een bewijs, dat het niet bepaald tot de noodmunten werd gerekend.

PIETER PLATEVOETE als sergeant van 't vendel als voren heeft overgebracht in payement an tinnegelt bij hem over zijn soldie verdient de some van 0 p. 6 sc. 10 gr.

ROELANDT CORNELISSEN alias treurt nyet als corporael van 't vendel als voren $7\frac{1}{2}$ daelders en an payement 6 schel: 4 gr. by hem ontfangen over zijn soldye behoopt tsamen 2 p. 6 sc. 4 gr.

DANIËL CORNELISSEN gedient hebbende als bootsgesell op t schip van Capiteijn HOLLAER ende geschoten gelegen hebbende binnen Zzee heeft overgebracht 10 d. ende 5 schel. 4 gr. an pajment by hem binnen Zzee ontfangen hebbende over werckgelt facit te zamen
2 p. 19 sc. 3 gr. ¹⁾

De zeven eerste posten van de lijst geven uitvoerig op, wat aan kleine tinnen waarden werd ontvangen. Blijkbaar werd dit den heeren gecommiteerden te tijdroovend, want nadien werden slechts de heele en halve daalders genoemd,

¹⁾ Is deze berekening wel juist? Moet het niet 2 p. 18 sc. 8 gr. zijn? Door het overlijden van den heer PERRELS is dit niet meer uit te maken; trouwens, het geldt hier een zeer onbeduidend verschil.

het overige werd voortaan te zamen als payment aangegeven.

Dit moet toch moeilijkheden hebben veroorzaakt bij het den volgenden dag aan de eigenaars teruggegeven tinnen geld, tenzij men den bezitters zelve een uitvoerige quitantie heeft verstrekt.

ROCHUS ADRIAANSEN HOFFER ¹⁾ heeft overgebracht in handen van de Commissarissen van der Vere een recepisse van 64 ponden 3 schel: gr. vlms. an tinnen munten bij hem overgetelt in handen van den thesorieren der stadt van Zierikzee inhoudende gelofte van dezelve penningen goet gedaan te werden by de stadt van Zierikzee daerinne vervangende de Staten van Holland en Zeeland in date de zelve recipisse van den 27 Juni 1576, dus hier de zelve 64 p. 3 sc.

ADRIANE ²⁾, de huisvrouw van Capiteyn LENAERT DIERICXZ. HOLLAR heeft overgebracht twee recepissen deene van 66 ponden 13 schel. 4 groote, in date 16 Junij 1576, ende dandere van 20 p. gr. vlms. in dato den 25 Junij 1576 by de zelve huisvrouw overgetelt in handen van de tresorieren van Zierikzee, inhoudende belofte de zelve penningen zouden gerestitueert worden by de stadt van Zierikzee ofte den Staten van Holland

¹⁾ ROCHUS ADRIANZ. HOFFER is raad, schepen en thesaurier geweest van Zierikzee. Was in 1576 raad. Geboren in 1551, stierf hij in 1606. Was vleeschhouwer van beroep en dreef zoutneering. Hij woonde Z. Zijde Oude Haven, nu D¹ 374 in „de Twaalf Apostelen“. Was van 1573—79 rentmeester der geestelijke goederen in Schouwen en Duiveland. (Zie verder: *De Vroedschap van Zierikzee*, door P. D. DE VOS, p. 50).

²⁾ ADRIANA, huisvrouw van kapitein DIERICZ HOLLAR (HOLLAER), wordt niet in „*De Vroedschap*“ vermeld.

ende Zeelant, beloopende beide dezelve recepissen te samen ter somme toe van 86 p. 13 sc. 4 gr.

Het inwisselen van het noodgeld in een papieren bewijs van ontvangst daarvan geschiedde naar aanleiding van het bericht, voorkomende in de ordonnantie van 7 Nov. 1575, waarin staat „dat alle denghenen viercante zilvere ofte tinne penninghen ontfanghen hebbende deselve zoo dikmaels ende menichmael alst hemlyuden believeen zal, overleveren zullen in handen van de tresorieren deser stede, die hemlyuden van de zelve penninghen geven sullen behoerlijcke Recepisse van hemlyuden somme om de selve sommem in tijt ende wijle ende zoo haest tzelve doenlijk zal zijn, daervan een yegelijk contentement ofte bewijsinghe te doene”, enz.

Tot nu toe was mij geen receptisuitgave bekend geworden; zooals wij gezien hebben, bracht men er in Veere twee mede. Zierikzee had niet het uitgeven er van een tweeledig doel gehad: ten eerste de bewoners van een groot aantal tinnen munten te ontlasten en ten tweede den benoodigden voorraad daalders op peil te houden.

Wij zullen het hierbij laten, daar de overige posten geen bijzondere vermelding verdienen. De grootste dezer 53 posten was die van kapitein JOOS VAN DEN EYNDE, 981½ daalders, de kleinste van de huisvrouw van SIMON ROBAELSEN, die slechts 2 schellingen, 4 groot ter inwisseling heeft aangeboden.

Hoe hoopvol velen zullen zijn geweest hun tinnen geld spoedig in gangbare munt te zien omgeruild, de werkelijkheid is voor hen zeer teleurstellend geweest, want het was eerst vele jaren later, in Mei 1594, dat door de Staten van Zeeland, na zeer lang beraad, definitief het besluit werd genomen, de inwisseling tot stand te brengen, en zelfs toen is het nog niet van een

leien dakje gegaan, zooals wij uitvoerig in ons artikel over de Zierikzeesche noodmunten hebben medegedeeld.

Den 24en April 1595, nadat de impostmeester een gedeelte der penningen op de thesaurierskamer *te Zierikzee* tot betaling van een termijn van de tinnen munt had gebracht, kon tot de distributie worden overgegaan. Hoe het met de inwisseling van het *in Veere* teruggebrachte geld is gegaan, valt thans niet te zeggen. In Augustus 1574 schrijft het stadsbestuur in een brief, door den secretaris P. DE Vos onderteevend, aan den Prins Stadhouder „Soe en hebben wy hem 't selve niet connen accorderen (namelijk een jaarlijksch pensioen aan een commissaris), overmits dese stadt over den jegenwoordigen troubel ende crychshandel zoe verarmt is, dat de zelve gecomen is tot een uuterste desolatie ende ruyne, te meer dat de Inwoonders deser Stede noch gheene betalinge genoten hebben van alle de deuchdelicke schulden daer mede zy hen bezwaert hebben om 't Eylandt van Walcheren te helpen reduceren onder de gehoorsaemheyt uwer F. G.”¹⁾ En de toestand is er later niet op verbeterd, het schilderachtige plaatsje heeft zich niet tot een welvarende stad kunnen opwerken.

Middelburg, September 1932.

M. G. A. DE MAN.

¹⁾ *Eenige Zeeuwsche oudheden uit echte stukken opgeheldert en in het licht gebracht; Behelzende een beschrijving der stad Vere:* door JACOBUS ERMERINS, derde stuk. Bijlage Y, p. 280.